

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

AZƏRBAYCANIN ELEKTROTEKXNİKA SƏNAYESİNDƏ KEYFİYYƏT MENECMENTİ SİSTEMİNİN TƏŞKİLATI- İQTİSADI MEXANİZMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

İxtisas: 5312.01 - “Sahə iqtisadiyyatı”

Elm sahəsi: **İqtisad üzrə**

İddiaçı: **Fərid İlham oğlu Aslanzadə**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Gəncə – 2021

Dissertasiya işi Azərbaycan Texniki Universitetinin
“İqtisadiyyat və statistika” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad üzrə elmlər doktoru, professor
Ramiz Kamal oğlu İsgəndərov

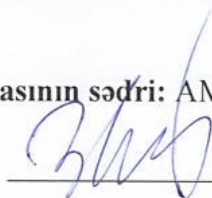
Rəsmi opponətlər: iqtisad üzrə elmlər doktoru, professor
Tərbiz Nəşib oğlu Əliyev

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Nüşabə Aslan qızı Hacıyeva

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Nəriman Bəhram oğlu Böyükkişi

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Ali Attestasiya
Komissiyasının Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin nəzdində
fəaliyyət göstərən ED 2.42 Birgə Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: AMEA-nın həqiqi üzvü, i.e.d., professor

Ziyad Əliabbas oğlu Səmədzadə

**Dissertasiya şurasının elmi
katibi:**

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Pərvin Elman qızı Muxtarova

Elmi seminarın sədri:

iqtisad üzrə elmlər doktoru, professor

İslam Hacı oğlu İbrahimov

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. Rəqabət mübarizəsinin gücləndiyi müasir şəraitdə sənayenin rolu yeni müstəviyə keçmişdir. Ölkənin iqtisadi sistemində sənaye özünün mürəkkəb strukturu ilə səciyyələnir. Dünya ölkələrin sənaye sektorunun şaxələndirilməsi istehsalın texniki-texnoloji səviyyəsindən, yeniliklərin mənimsənilməsi səviyyəsindən, keyfiyyətli işçi qüvvəsinin mövcudluğundan, daxili bazarın həcmindən birbaşa asılıdır.

Azərbaycanda həyata keçirilən sənayeləşdirmə siyasəti nəticəsində sənayenin strukturunda pozitiv dəyişikliklər baş vermişdir, Əldə edilən nailiyyətlərə baxmayaraq ölkənin emal sənayesinin bir çox alt sahələrinin mövcud texniki-texnoloji səviyyəsi geniş çeşidli, yüksək keyfiyyətli və rəqabətə davamlı məhsul istehsalına təminat yaratmır, orada beynəlxalq standartlar zəif tətbiq edilir, keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminin bir çox prinsiplərinə və funksiyalarına riayət olunmur, müasir biznes modeli qurulmamışdır, marketinq xidmətlərinin səviyyəsi qənaətbəxş deyildir. İdxal məhsullarının tərkibində elektrotexnika sənayesində istehsal edilən məhsulların xüsusi çəkisi uzun illərdir ki, yüksəkdir, ixracın tərkibində isə - minimuma enmişdir. Adı çəkilən sənaye sahəsində keyfiyyətin kompleks idarə edilməsi məsələlərinə az diqqət yetirilir. Elektrik, kompüter və elektron avadanlıqlar istehsal edən müəssisələrin 80,3%-i mikro və kiçik müəssisələr olduğundan orada keyfiyyət menecmenti sistemi üzrə səlahiyyətli idarəetmə strukturu təşkil edilməmiş, həmin vacib iş ən yaxşı halda 1-2 mütəxəssisə həvalə edilmişdir ki, onlar da məhsulun keyfiyyətinə yalnız ümumi nəzarət edir, normativ-texniki sənədləri sistemləşdirir. İri müəssisələrdə keyfiyyət menecmentinin funksiyalarını texniki-nəzarət şöbəsi həyata keçirilir, sınaq laboratoriyalarının metroloji cihazları mənəvi cəhətdən köhnəlmişdir. Son beş ildə adı çəkilən sənaye sahələrinin müəssisələrinin anbarlarında hazır məhsul ehtiyatının (qalığının) həcmi yüksələn xəttlə artır. Təkcə 2017-2019-cu illərdə tədqiq edilən sahə üzrə qalıq məhsulun məbləği 84,4 mln. man təşkil etmişdir ki, bu da emal sənayesi üzrə eyni adlı məhsulların 7,1%-ni təşkil edir. Həmin sənaye müəssisələrində istehsalın son nəticəsi, keyfiyyətli məhsulun istehsalı ilə əməyin ödənişi və stimu-

laşdırılması arasında üzvi əlaqə yoxdur. İşçilərin əməyinin zəif motivləşdirilməsi nəticəsində sahədə işçi axıcılığının səviyyəsi 24% yaxındır ki, bu da beynəlxalq təcrübədə nəzərdə tutulan astana həddindən beş dəfə çoxdur. Adı çəkilən sənaye sahəsində son illər innovasiya yönümlü məhsullar istehsal edilmir. Görünür elə buna görə də tədqiq edilən sahənin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsində məhsulun rəqabət qabiliyyətinin artmasına yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsinə, yüksək əlavə dəyəri yaradan, yeni məhsulların mənimsənilməsinə və keyfiyyət standartlarının geniş tətbiqi məsələlərinin təsviqinə, dəyər zəncirinin bütün mərhələlərində boşluqların aradan qaldırılması və brendlərin istehsalı məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir.

İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin formalaşan qabaqcıl iş təcrübəsi göstərir ki, qeyd edilən nöqsanların aradan qaldırılması və nəzərdə tutulan hədəflərə çatmağın ən real yolu müəssisələrdə keyfiyyət menecmenti sisteminin səmərəli təşkilidir ki, bu da dissertasiya işinin mövzusunun aktuallığını şərtləşdirmişdir.

Azərbaycanın və xarici ölkələrin iqtisadçı alimlərinin və tədqiqatçıların əsərlərində keyfiyyət menecmenti sisteminin ayrı-ayrı aspektlərinin nəzəri və praktiki məsələlərinə kifayət qədər diqqət yetirilmişdir. Həmin problem üzrə müasir elmi yanaşmalar xarici ölkə alimlərindən: O.V.Aristov, Y.A.Alekseyeva, O.P.Qludkin, Y.A.Qorbaşko, O.A.Qorlenko, Y.Y.Gerasimova, B.İ.Gerasimov, A.V.Qliçov, V.D.Jarikova və başqalarının əsərlərində bu və digər səpgidə araşdırılmışdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatında keyfiyyət menecmenti sisteminin təşkilati, texniki-iqtisadi və sosial aspektləri Z.Səmədzadə, Ə.Nuriyev, İ.Aliyev, T.Əliyev, R.Həsənov, İ.İbrahimov, R.İsgəndərov, T.Quliyev, İ.Kərimli, İ.Aslanzadə, K. Şahbazov, A.Tağıyev və başqalarının əsərlərində bu və ya digər sərkidə araşdırılmış və önəmli tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

Son illər Azərbaycanda keçirilən bir sıra elmi-praktiki Konfranslarda emal sənayesinin ayrı-ayrı sahələrində standartlaşdırma, metrologiya və keyfiyyətin idarə edilməsi, onun stimullaşdırılması problemləri geniş müzakirə edilmiş, çoxsaylı praktiki tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

Aparılan tədqiqatların və çıxışların nəticəsində irəli sürülən tövsiyələrin əhəmiyyətini azaltmadan qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın elektrotexnika sənayesində keyfiyyət menecmenti sisteminin təşkilati-iqtisadi mexanizminin təkmilləşdirilməsi, sahənin klasterləşmə prosesinə cəlb edilməsi, məhsulun keyfiyyətinin stimullaşdırılması müasir dövrün çağırışları nəzərə alınmaqla öyrənilməsi, onun elmi-metodiki və praktiki cəhətdən araşdırılması zərurətini yaratmışdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi-keyfiyyət menecmenti sisteminin beynəlxalq standartların və qabaqcıl təcrübənin əsasında təşkilati-iqtisadi aspektlərini tədqiq etmək, Azərbaycanın elektrotexnika sənayesində həmin sistemin təşkilinin mövcud vəziyyətini araşdırmaq, müvafiq ehtiyat imkanlarını aşkara çıxarmaqla, onlardan mövcud sistemin idarə edilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi üzrə elmi cəhətdən əsaslandırılmış metodiki-əməli xarakterli təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamağa hədəflənmişdir.

Qarşıya qoyulan məqsədi reallaşdırmaq üçün bir-biri ilə əlaqədə olan aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuş və yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- keyfiyyət menecmenti sisteminin təşkilinin nəzəri-metodoloji aspektlərinin tədqiq olunması;
- məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsinə sistemli və proses yanaşmaların şərh edilməsi;
- keyfiyyət menecmenti sistemi prosesinin qiymətləndirilməsini metodiki baxımdan açıqlanması;
- rəsmi informasiya mənbələrinin məlumatları əsasında elektrotexnika sənayesinin formalaşması və inkişafını xarakterizə edən göstəriciləri, sahədə istehsalın texniki-texnoloji səviyyəsinin məhsulun keyfiyyətinə təsirini təhlil etmək, keyfiyyət menecmenti sisteminin normativ-texniki təminatının mövcud vəziyyətini qiymətləndirmək, müvafiq ehtiyat imkanlarının aşkara çıxarılması və onlardan səmərəli istifadə yollarının göstərilməsi;
- innovasiyayönümlü sahə klasterinin yaradılması və daxili təşkilati strukturunun, nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsi əsasında istehsal edilən məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi;

- işçilərin əməyinin motivləşdirilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi əsasında keyfiyyət menecmenti sisteminin səmərəli təşkilinə dair əməli tövsiyələrin işlənib hazırlanması.

Tədqiqatın obyektini Azərbaycanın elektrotexnika sənayesi və onun iri elektrik, elektron və kompüter istehsal edən müəssisələrdir.

Tədqiqatın predmetini Elektrotexnika sənayesində keyfiyyət menecmenti sisteminin təşkilati-iqtisadi mexanizminin formalaşması və inkişaf etdirilməsi prosesi zamanı idarəetmə münasibətləri təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasları sənayedə məhsulun keyfiyyətinin kompleks idarə edilməsi sahəsində klassiklərin, iqtisadçı alimlərin mövcud əsərlərində öz əksini tapmış müddəalardan, Azərbaycanda qüvvədə olan normativ-hüquqi aktların tələblərindən, ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyasının, milli iqtisadiyyatın perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritələrinin prioritetlərindən ibarətdir.

Tədqiqatın metodları. Tədqiq edilən sənaye sahəsinin mövcud iqtisadi durumunu qiymətləndirmək üçün müqayisəli təhlil, statistik qruplaşdırma və sistemləşdirmə metodları, real məlumat bazası kimi Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin illik məcmuələri, İqtisadiyyat Nazirliyinin hesabatları və arayışları, elektrotexnika sənayesi müəssisələrinin ilkin uçot və hesabat sənədlərinin məlumatları, tədqiq edilən problemə həsr edilmiş respublika və beynəlxalq əhəmiyyətli konfransların materialları, internet mənbələri və digər rəsmi məlumatlar təşkil edir.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar. Dissertasiya işinin elmi yeniliklərinə uyğun aşağıdakı müddəalar müdafiəyə çıxarılır:

- keyfiyyət menecmenti sisteminin beynəlxalq təcrübədə formalaşdırılan başlıca və açar prinsiplərinin tələblərinə uyğun elektrotexnika məhsullarının keyfiyyətinin texniki-texnoloji, sosial-iqtisadi, ekoloji, metroloji, standartlaşdırıcı əlamətləri nəzərə alınmaqla, məhsulun keyfiyyətinin sistemli yanaşma əsasında formalaşdırılan tərif;

- yeni çağırışlar kontekstində Azərbaycanın elektrotexnika sənayesində yüksək texnologiyaların geniş tətbiqi məqsədilə strateji yanaşmalar ön plana çəkilir və onun üzvü tərkib hissəsini idxaləvəz edən və ixracəyönlü məhsul istehsalına nail olmaq üçün sahədə keyfiyyət menecmenti sisteminin başlıca prinsipləri onun əsas funk-

siyaları və elementləri, altsistemləri, daxili təşkilati strukturu, nəzarət mexanizmi, həyata keçirilməsinin təminediciləri, məhsulun keyfiyyətinə çəkilən xərclərin quruluşu elektrotexnika sənayesinin spesifik xüsusiyyətlərinə uyğun formalaşdırılan fərqli yanaşma;

- ölkənin qeyri-neft sektorunun üzvü tərkib hissəsi olan elektrotexnika sənayesində istehsal edilən çoxçeşidli məhsulların istehlakçıların tələblərinə tanm uyğunlaşdırılması üçün proses-yanaşma əsasında keyfiyyət menecmenti sisteminin təkmil modelinin işlənməsi, keyfiyyətin idarə edilməsi metodlarının sistemli yanaşma əsasında təkmilləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir;

- elektrotexnika sənayesinin innovasiya aktivliyinin aşağı olması, onun beynəlxalq təcrübədə tövsiyə edilən astana həddindən kəskin dərəcədə fərqlənməsi, istehsal xərclərinin durmadan artması, müəssisələrin xarici bazarlara çıxış imkanlarının zəif olması, onların daxili bazara hədəflənməsi, qeyri-təkmil idarəetmə strukturunun saxlanması kimi nöqsanların mövcudluğu həmin sənayenin alt sahələrində innovasiya yönümlü klasterin yaradılmasının, onun prinsipal təşkilati strukturunun, başlıca funksiyalarının və prinsiplərinin təkmilləşdirilməsinin elmi-metodiki əsaslarının işlənilməsi zərurətini ön plana çəkmişdir;

- Azərbaycanda Milli İnnovasiya Sisteminin formalaşmasının ilkin mərhələdə olması, nanotexnologiyaların tətbiqi yolu ilə elektrotexnika sənayesində zəruri mexanizmləri və alətləri, eləcə də innovasiya siyasətini özündə etiva edən innovasiyayönümlü klasterin yaradılması və onun məqsədli inkişaf proqramının tərtib edilməsi metodologiyası və prinsipal strukturunun formalaşdırılmasına mühüm zərurət yaratmışdır;

- kəskin rəqabət mübarizəsi şəraitində keyfiyyət menecmenti sisteminin müasir inkişafının metodoloji aspektləri təkcə məhsulun keyfiyyətini deyil, həm də onun istehsalına cavabdeh olan mövcud daxili idarəetmə strukturunun və nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsini tələb edir. Bu məqsədlə müvafiq alqoritmin işlənilməsi, nəzarət üzrə qəbul ediləcək qərarların meyarların müəyyən edilməsinə ehtiyac duyulur;

- beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla elektrotexnika məhsullarının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması kontekstində işçilərin əməyinin

motivləşdirilməsi sisteminin istehsalının son nəticəsinə, izafi xərclərin azaldılmasına hədəfləndirmək üçün daha təkmil sosial bağların iqtisadi və sosial-mənəvi alətlərinin təsnifləşdirilməsi və onlardan real şəraitdə geniş istifadə edilməsi zərurəti yaranmışdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- keyfiyyət menecmenti sisteminin nəzarət mexanizmi və onun həyata keçirilməsinin təminediciləri müəyyən edilmişdir;

- keyfiyyət menecmenti sisteminin proses yanaşmanı özündə əks etdirən modeli işlənmişdir;

- elektrotexnika sənayesinin alt sahələri üzrə innovasiya yönümlü klasterin yaradılmasının məqsədəuyğunluğu əsaslandırılmış, onların təşkilati strukturu təklif edilmişdir;

- elektrotexnika sənayesində innovasiya yönümlü klasterin inkişaf proqramının tərtib edilməsi metodologiyası işlənmiş, onun prinsipli strukturu təklif olunmuşdur;

- tədqiq edilən sənaye sahəsinin müəssisələrində keyfiyyət menecmenti sisteminin təkmil daxili təşkilati strukturu və nəzarət mexanizmi işlənmişdir;

- sahədə məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin etmək kontekstində işçilərin əməyinin motivləşdirilməsi üzrə sosial bağlamanın təkmil təsnifatı işlənmişdir.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələrindən elektrotexnika sənayesi müəssisələrinin idarə edən və idarə olunan sistemlərinin strukturunun təkmilləşdirilməsində, məhsulun keyfiyyətinin səmərəli idarə edilməsi və stimullaşdırılması üzrə tədbirlər kompleksinin işlənilib hazırlanmasında, keyfiyyət menecmenti şöbəsinin əsasnaməsinin, müəssisə standartlarının, yeni norma və normativlərin, məqsədli layihələrin işlənilməsində işçilərin əməyinin motivləşdirilməsinin təkmil sisteminin formalaşdırılmasında, sahənin uzunmüddətli dövr üçün innovativ inkişaf üzrə proqramların işlənilməsində istifadə etmək olar.

Tədqiqatın nəticələri keyfiyyət menecmenti sisteminin təşkili üzrə yanaşmalar ali təhsil ocaqlarında iqtisadi təhlil, keyfiyyət menecmenti, strateji menecment fənlərinin tədrisində, eləcə də elmi-tədqiqat təşkilatlarında müvafiq məqsədli layihələrin işlənilməsində istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələrinin tətbiqi. Dissertasiya işinin əsas müddə, nəticə və təklifləri 2013-2020-ci illərdə keçirilmiş beynəlxalq və ümumrespublika səviyyəli konfranslarda müzakirə edilmişdir.

Tədqiqat işinin nəticələri Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin "Azəriqaz" İB-də istifadə və tətbiq üçün qəbul edilmişdir (01.04.2021-ci il tarixli arayış).

Tədqiqatın nəticələri üzrə dərc olunmuş materiallar. Dissertasiya işinin əsas müddələri müəllifin beynəlxalq və respublika elmi-praktiki konfranslarında etdiyi çıxışlarında aprobasiyadan keçmişdir. Dissertasiya işinin mövzusunə dair müəllifin 3-ü xaricdə (onlardan ikisi yüksək səviyyəli, beynəlxalq bazalarda indeksləşən jurnallarda) olmaqla AAK-ın tövsiyə etdiyi elmi jurnal və konfrans materiallarında 4, 5 ç.v. həcmində 15 məqalə və tezisi çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə, istifadə edilmiş 121 adda ədəbiyyat siyahısından ibarət olmaqla ümumi həcmi 155 səhifədir. İşdə 44 cədvəl, 15 şəkil və 3 diaqram vardır. İşin əsas hissəsi 218.814 işarə, 1-ci fəsildə 48.699, 2-ci fəsildə 54.248, 3-cü fəsildə 52.368 işarə sayı vardır.

DİSSERTASIYA İŞİNİN STRUKTURU

GİRİŞ

FƏSİL I. KEYFİYYƏT MENEJMENTİ SİSTEMİNİN TƏŞKİLİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1.Keyfiyyət menecmentinin mahiyyəti, prinsipləri və inkişaf mərhələləri

1.2.Məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsinə sistemli və proses yanaşma

1.3.Keyfiyyət menecmenti sistemi prosesinin qiymətləndirilməsinin metodiki aspektləri

FƏSİL II. AZƏRBAYCANIN ELEKTROTEKNIKA SƏNAYESİNDƏ KEYFİYYƏT MENEJMENTİ SİSTEMİNİN TƏŞKİLİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2.1.Elektrotexnika sənayesinin xarakterik xüsusiyyətləri, onun formalaşması və inkişafını xarakterizə edən göstəricilərinin təhlili

2.2.Sahədə keyfiyyət menecmenti sistemini normativ - texniki təminatının qiymətləndirilməsi.

2.3.Sahədə istehsalın texniki-texnoloji səviyyəsinin məhsulun keyfiyyətinə təsirin təhlili

FƏSİL III. AZƏRBAYCANIN ELEKTROTEKNİKA SƏNAYE-SİNDƏ KEYFİYYƏT MENECMENTİ SİSTEMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI

3.1. İnnovasiya yönümlü sahə klasterinin yaradılması əsasında elektrotexnika avadanlıqlarının keyfiyyətinin yüksəldilməsi

3.2. Keyfiyyət menecmenti sisteminin daxili təşkilati strukturunun və nəzarət mexanizminin formalaşdırılması

3.3.İşçilərin əməyinin motivləşdirilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi əsasında keyfiyyət menecmenti sisteminin səmərəliliyinin yüksəldilməsi.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

MÜDAFİƏYƏ TƏQDİM EDİLƏN ƏSAS MÜDDƏALAR

1. Elektrotexnika sənayesi məhsullarının keyfiyyətinin beynəlxalq təcrübədə formalaşdırılan tələblərinə uyğun onun texniki-texnoloji, sosial-iqtisadi, metroloji, standartlaşdırıcı əlamətləri nəzərə alınmaqla sistemli yanaşma əsasında tərfi formalaşdırılmışdır [12,s.24].

Keyfiyyət məvhumu fəlsəfi kateqoriya olub ilk dəfə bizim eradan əvvəl üçüncü əsrdə Aristotel tərəfindən işlənmiş, lakin zaman keçdikcə təkamül yolu ilə idarəetmə metodları əsasında inkişaf etmiş və məzmununu zənginləşdirmişdir.Tərəfimişdən məzmunu araşdırılan ədəbiyyatlarda qeyd edilir ki, məhsulun keyfiyyəti elmi-texniki tərəqqinin güzgüsüdür və müəssisədə tətbiq edilən texnika, texnologiya və idarəetmənin səviyyəsini özündə obyektiv əks etdirir. Lakin bu fikirlə tam razılaşmaq çətindir, çünki məhsulun keyfiyyəti həm də mühüm iqtisadi kateqoriya olmaqla istehlak dəyəri ilə sıx əlaqədardır və müəssisədə maya dəyəri, qiymət, mənfəət, rentabellik və digər iqtisadi göstəriciləri formalaşdırır. Elektrotexnika sənayesi məhsullarının keyfiyyəti isə - özünün texniki-texnoloji, sosial-iqtisadi, standartlaşan, metroloji, ekoloji aspektləri ilə seçildiyindən onun tərfi tərəfimizdən aşağıdakı kimi formalaşdırılmışdır. Elektrotexnika sənaye-

sində keyfiyyətli məhsul – özünün texniki-texnoloji, iqtisadi, sosial, ekoloji xassələrinə (əlamətlərinə) görə fərqlənən, rəqabət mübarizəsində fasiləsiz öncül mövqedə dayanan, beynəlxalq standartların və istehlakçıların tələblərinə tam cavab verən, daxili və xarici təsir amillərinə az məruz qalır, təmir olunma, dəqiq ölçmə qabiliyyətinə, estetik görünüşü və çəkisi ilə alıcının diqqətini cəlb edən mürəkkəb istehsal vasitədir ki, bu da nəticə etibarlı ilə idarə olunmalıdır.

2. Yeni çağırışlar kontekstində elektrotexnika sənayesində yüksək texnologiyaların geniş tətbiqi məqsədilə sahədə keyfiyyət (KMS) nəzarət mexanizmi, prinsipləri, funksiyaları həyata keçirilməsinin təmin ediciləri, məhsulun keyfiyyətinə çəkilən xərclərin quruluşu, onun spesifik xüsusiyyətinə uyğun, formalaşdırılmışdır [12, s.24-25].

Tədqiq edilən sənaye sahəsinin müəssisələrində keyfiyyət menecmenti sisteminə qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün bir-biri ilə əlaqədə olan təşkilati, iqtisadi və sosial elementlərin, eləcə də idarəetmə səviyyələrinin məcmusu kimi yanaşmaq lazımdır. KMS-in təkamül yolu ilə inkişafı prosesində biznes prosesin özü də müəyyən mərhələləri keçmiş və aşağıdakılara hədəflənmişdir: keyfiyyət üzərində nəzarət (KN) → keyfiyyətin təmin edilməsi (KTE) → keyfiyyətin dəyəri (KD) → keyfiyyətin idarə edilməsi (KİE). Həmin prosesə uyğun işdə KMS-in başlıca prinsiplərin təsnifatı, onlara riayət olunması şəraitində həlli vacib olan məsələlər, KMS-in tətbiqi üzrə iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin qabaqcıl firmaların iş təcrübəsi, onun təşkilinin əsas mərhələləri, elementləri və funksiyaları təsnifləşdirilərək sxem şəklində əks etdirilmişdir. Hesab edirik ki, KMS-in funksiyaları təsnifləşməyə strateji, taktiki, operativ, idarəetmə, təhlil, uçot, İKT, elmi-texniki, istehsal, iqtisadi, sosial və digər amilləri şərtləşdirən funksiyalar fərqləndirilməlidir.

Emal sənayesində və onun alt sahəsi hesab edilən elektrotexnika sənayesində məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi prosesində keyfiyyəti həm də kəmiyyət göstəricilərinin vasitəsi ilə qiymətləndirmək lazımdır. Tədqiq edilən mövzunun araşdırması prosesində məhsulun keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsinin əsas metodları sistemləşdirilmiş informasiyaların alınması üsulları və mənbələri üzrə təsnifləşdirilmişdir.

Məhsulun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı onun texni-

ki səviyyəsi, hazırlıq və istismar dövründəki keyfiyyət əlamətləri diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. İşdə məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi və qiymətləndirilməsi metodları, tətbiq edilən iqtisadi metodun tərkib hissələrinin təsnifatı, eləcə də məhsulun keyfiyyətinə çəkilən xərclərin ümumiləşdirilmiş təsnifatı bu istiqamətdə ayrı-ayrı ölkələrin iş təcrübəsi öz əksini tapmış, onlardan Azərbaycan reallıqlarında istifadə imkanları müəyyən olunmuşdur.

Bizim fikrimizcə, elektrotexnika sənayesində məhsulun keyfiyyətinə çəkilən xərclərin, səmərəli idarə edilməsi üçün pozitiv təsirli ehtiyat imkanlarından istifadə edilməlidir və işdə onların təsnifatı sxem şəklində əks etdirilmişdir.

3. Elektrotexnika sənayesində KMS-in proses yanaşma əsasında təkmil modelinin işlənilməsi və keyfiyyətin idarə edilməsi, metodların sistemli yanaşma əsasında təkmilləşdirilməsi istiqamətləri müəyyən edilmişdir [11, s.152-153].

Sənaye müəssisələrini iş təcrübəsində keyfiyyət menecmenti üzrə inzibati və iqtisadi yanaşmalardan istifadə edilir. Onlardan biri: məhsulun keyfiyyətinin 100 faizə qədər yüksəldilməsini, digəri isə - istehsala çəkilən xərclərin azaldılmasını nəzərdə tutur. Lakin real təcrübədə həmin tələblərin icrası pozulur. Odur ki, KMS-in öyrənilməsi zamanı idarəetmə obyektinə sistem kimi yanaşmaq lazımdır. Həmin sistem – sənaye sahə, birlik, müəssisə, sex, istehsal sahəsi və iş yeri səviyyələrindən ibarət olmalıdır. KMS-də uğur qazanmağın ən vacib şərti müəssisənin təkmil normativ-texniki sənədlərlə təminatı və işçilərin əməyinin motivləşdirilməsidir.

Həmin yanaşmanın (modelin) üstünlüyü ondan ibarətdir ki, burada əsas diqqət məhsulun həyat tsikli prosesinə yönəldilmişdir və bu da keyfiyyətin fəaliyyətsiz idarə edilməsinə imkan yaradır.

Müəssisədə məhsulun keyfiyyətinin daimə yaxşılaşdırılması üçün istehsal prosesi də əsaslı şəkildə yeniləşməlidir. Deməli, müəssisədə KMS-in tətbiqi innovativ yanaşmanı tələb edir. Belə yanaşmanın uğurla icrası isə beynəlxalq elmi-texniki əməkdaşlığa söykənir. Bizim fikrimizcə, Azərbaycanın elektrotexnika sənayesinin innovasiya aktivliyinin aşağı olması, orada KMS-in dövrün tələbinə uyğun təşkil edilmədiyini şəraitdə həmin əməkdaşlıq elementlərindən bəhrələnmək yüksək sosial-iqtisadi nəticələr verə bilər.

Bunun üçün keyfiyyət sisteminin üç səviyyəli modeli tətbiq olunmalıdır. **Birinci** səviyyədə keyfiyyət sistemində innovasiya; **ikinci** səviyyədə -keyfiyyət sisteminin özü; **üçüncü** səviyyədə isə - keyfiyyət sisteminin daima təkmilləşdirilməsi qərarlaşdırılmalıdır. Belə olduğu halda KMS-in özəyindəki əsas proseslər strateji istiqamətə hədəflənəməlidir. Onun əsasını isə - bazarda uzun müddət mövqeyini qoruyub saxlayan məhsul, müasir texnologiya, keyfiyyətli xammal, yüksək ixtisaslı kadr, İKT, təşkil etməlidir. Bunun üçün hər bir sənaye sahəsində KMS-in müvafiq alt-sistemləri formalaşdırılmalıdır. Bu sistemin əsasını məhsulun, prosesin, istehlakçıların tələblərinin monitorinqi, keyfiyyətin daxili və xarici yoxlama sistemi, keyfiyyətin fasiləsiz yaxşılaşdırılması, planlaşdırılması, rəhbər işçilər tərəfindən keyfiyyət səviyyəsinin təhlili və qiymətləndirilməsi, ən vacibi isə - keyfiyyət üzrə siyasətin düzgün formalaşdırılması təşkil etməlidir.

4. Çoxillik statistik, ilkin uçot və hesabat sənədlərinin məlumatları əsasında elektrotexnika sənayesinin xarakterik xüsusiyyətləri açıqlanmış, onun formalaşması və inkişafını xarakterizə edən göstəricilər, elektrik avadanlıqlarının natural ifadəsində istehsalı, onların hissələrinin idxal-ixracının həcmi və quruluşu, istehsalına sərf edilən xərclərin strukturu, sahədə əsas fondların quruluşu, onların hərəkəti və istifadə səviyyəsini, sahənin innovasiya aktivliyini rəqabət qabiliyyətini xarakterizə edən göstəricilər, istehsal müəssisələrinin anbarlarında hazır məhsul qalığının illər üzrə həcmi müxtəlif təhlil metodlarının köməyi ilə təhlil edilmiş, sahədə keyfiyyət menecmenti sisteminin normativ texniki təminatının mövcud durumu qiymətləndirilmiş, orada istehsalın texniki-texnoloji səviyyəsinin məhsulun keyfiyyətinə təsiri səviyyəsi araşdırılaraq çoxsaylı ehtiyat imkanları aşkara çıxarılmış və onlardan səmərəli istifadə göstərilmişdir [7, s.134-140; 8, s.424; 9, s.12-14; 10, s.369-373].

5. Elektrotexnika sənayesinin innovasiya aktivliyinin və ixrac imkanlarının aşağı olması, istehsal xərclərinin durmadan artması, qeyri-təkmil idarəetmə strukturunun saxlanması, KMS-in beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması üçün sənayenin alt sahələrində innovasiya yönümlü klasterlərin yaradılmasının zəruriliyinin elmi-metodiki əsasları işlənmişdir [13, s.93-95].

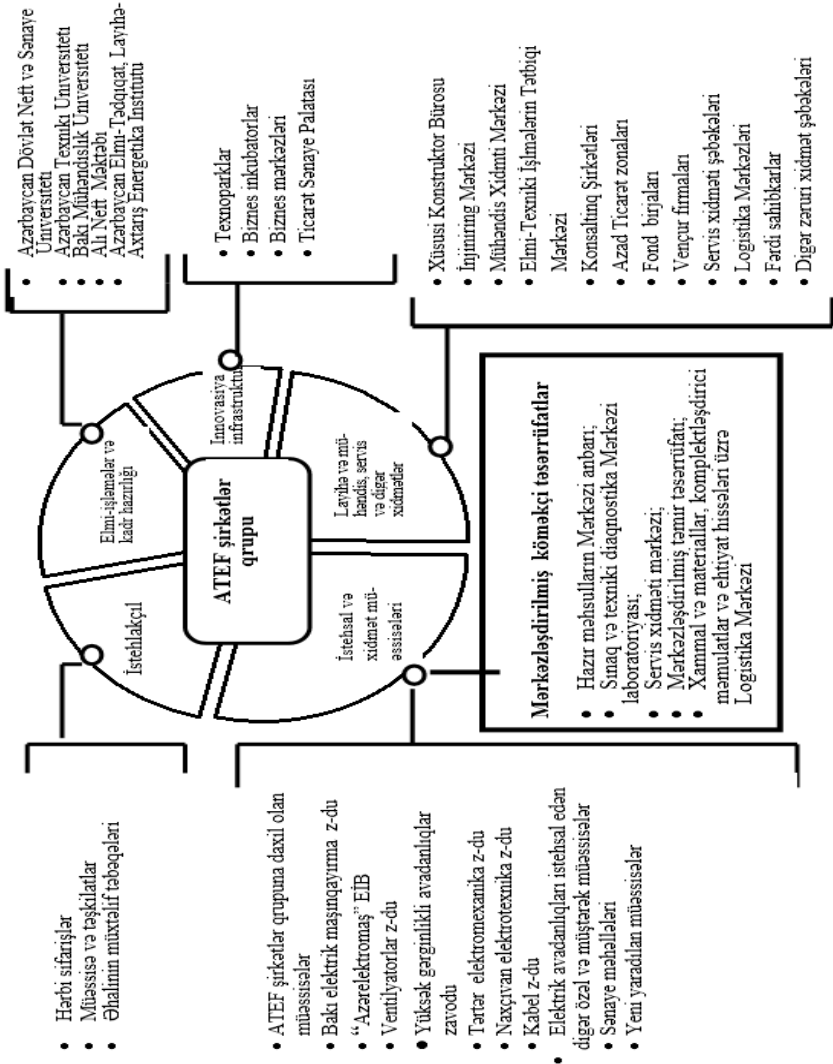
Azərbaycanda böyük iqtisadi potensiala malik elektrotexnika sənayesi müxtəlif təşkilati, texniki-texnoloji imkanları çərçivəsində, davamlı iqtisadi inkişafa və rəqabət qabiliyyətinə malik ola bilmirlər. Hesab edirik ki, bu sahədə uğur qazanmağın ən optimal yolu innovasiya yönümlü sahə klasterinin yaradılmasıdır. Klasterlərin yaradılmasının zəruriliyi son illər tərtib edilən bir sıra dövlət əhəmiyyətli normativ-hüquqi aktlarda qeyd edilmiş və onların icrası ilə əlaqədar klaster funksiyalarını qismən həyata keçirən texnoparklar, texnopolislər, sənaye məhəllələri yaradılmış və bu sahədə tədbirlər davam etdirilir. İqtisadiyyatın klaster idarəetmə forması əsasında inkişaf etdirilməsi iqtisadi cəhətdən inkişaf edən və etməkdə olan ölkələrdə artıq geniş yayılmış və yüksək nəticələr əldə edilməkdədir. Odur ki, beynəlxalq təcrübəyə uyğun Azərbaycanın iqtisadi fəaliyyət sahələrində klasterləşmə prosesini həyata keçirmək üçün ilk növbədə onların yaradılmasının təşkilati mexanizmini formalaşdırmaq lazımdır. Keyfiyyət menecmenti sistemi bu vaxtadək rəqabət mübarizəsinin tələbləri baxımından təşkil edilməyən elektrik və elektron məhsulları istehsal edən müəssisələrin klaster idarəetmə strukturunda təmsil olunması bir sıra əlavə rəqabət üstünlüklərinə malik olmaqla yanaşı aşağıdakı strateji məqsədlərin həyata keçirilməsinə imkan verəcəkdir. İşdə elektrotexnika sənayesində klaster çərçivəsində şaquli inteqrasiyanın, çeşid çantasının birgə idarə edilməsinin üstünlükləri təsnifləşdirilmişdir.

Tədqiq edilən sənayenin klasterləşməsi problemlərinin tədqiqinin hələlik aparılmadığı şəraitdə əvvəlcə elmi-tədqiqat təşkilatlarının rolunu açıqlamaq lazımdır. Onların KMS kontekstində strukturu dissertasiyada sxem şəklində əks etdirilmişdir.

Azərbaycan elektrotexnika sənayesində yaradılması tövsiyə edilən innovasiya yönümlü klasterin formalaşdırılması və inkişafı prosesində ümumi, sistemli yanaşma və klasterdaxili qarşılıqlı əlaqələndirmə prinsiplərinin tələblərinə riayət olunması gözlənilən yüksək iqtisadi nəticələri əldə etməyə imkan vermiş olacaqdır. İşdə həmin prinsiplərin, yanaşmaların prinsipal sxemləri öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanın elektrotexnika sənayesi sahəsinin mövcud durumu və gələcək perspektiv inkişafı üçün KMS-in əhatəli şəkildə tətbiqinə münbit şərait yaratmaq üçün işdə elektrotexnika sənayesində

yaradılması mümkün olan innovasiyayönümlü klasterin strukturunun prinsipal sxemi təklif edilmişdir (şəkil 1).

Şəkil 1. Azərbaycanın elektrotexnika sənayesində innovasiyayönümlü sahə klasterinin müəllif tərəfindən tövsiyə edilən prinsipal strukturunu

Tövsiyə edilən sahə klasterinin tərkibində aşağıdakı iştirakçıların olması elektrotexnika və elektron avadanlıqların daha az xərclə komplektləşdirilməsinə imkan yaratmış olacaqdır:

- Rezin-texniki məmulatlar və plastik kütlədən hissələr hazırlayan müəssisələr;
- Metislər, bərkidicilər və metal məmulatları istehsalçıları;
- Elektrotexnika təyinatlı komplektləşdirici məmulatlar istehsal edən müəssisələr;
- Müştərək müəssisələr;

Elektrotexnika sənayesi müəssisələrində fəaliyyət göstərən fərdi sahibkarlar.

Həmin metodiki yanaşmalar əsasında dissertasiya işində respublikanın kompüter və elektron avadanlıqlar sahəsində eyni təyinatlı Klasterlərin prinsipal strukturu da öz əksini tapmışdır.

Klasterləşmə prosesində dövlətin iştirakı və dəstəyi vacibdir. Bu zaman dövlətin klasterlərinin təşkili və inkişafı üzrə dəstəyi müvafiq Məqsədli Proqramların işlənməsi, təsdiqi, onların qismən maliyyələşdirilməsi, Vergi və Gömrük güzəştlərinin şamil edilməsi yolu ilə həyata keçirilməsi qaçılmaz olacaqdır.

6. Azərbaycanda formalaşacaq milli innovasiya sistemi çərçivəsində sahədə innovasiyayönümlü klasterin yaradılması, onun məqsədli inkişaf proqramının işlənməsi metodologiyası və prinsioal strukturunun formalaşmasına mühüm zərurət yaranmışdır [13, s.96-97].

Azərbaycanda bu vaxtadək müvafiq innovasiyayönümlü klasterlərin yaradılması və inkişaf üzrə məqsədli proqram tərtib edilməmişdir. Yalnız bir neçə dövlət proqramlarında və Strateji Yol Xəritəsində klasterlərin yaradılması prioritet istiqamət kimi qeyd edilmişdir. Odur ki, texniki-texnoloji cəhətdən ciddi yeniləşməyə ehtiyac duyulan emal sənayesinin alt sahələri (o cümlədən, elektrotexnika sənayesi) üzrə innovasiyayönümlü sahə klasterlərinin yaradılması və inkişafına dair uzunmüddətli dövr üçün proqramın işlənməsi və həyata keçirilməsi vaxtı çatmışdır.

İşdə həmin proqramın tərtib edilməsinin metodiki aspektləri açıqlanmış və onun prinsipal strukturu təklif edilmişdir (şəkil 2).

P r o q r a m ı n ə s a s m ü d d ə a l a r ı		
Klasteri şərh etmək və ölkə iqtisadiyyatının mövcud vəziyyətində onun əhəmiyyətini əsaslandırmaq	P r o q r a m ı n s t r u k t u r u	Elmi-texniki sferanı da özündə əks etdirən tədqiqat və işləmələr sektorunun inkişafı
İstehsal potensialının və kooperasiya sisteminin inkişaf etdirilməsi		Elmi, mühəndis-texniki və idarəetmə kadrlarının hazırlanması və ixtisaslarının artırılması sisteminin inkişafı
Klaster infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi		Klasterin təşkilatı aspektdən inkişaf etdirilməsi
Proqramın maliyyə mənbələri üzrə təminatuna dair tədbirlərin işlənilməsi		Klasterin fəaliyyət sferasında dövlət tənzimlənməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə tədbirlər.
Xərclərin məbləğinin və layihənin icrası mexanizminin müəyyən edilməsi ilə klasterin portfel investisiyasının həddinin müəyyən edilməsi investisiyasının həddinin müəyyən edilməsi		Bütün növ tələb olunan resursların siyahısının tərtib olunması, onların hərəkəti və formalaşması mənbələrinin xarakterizə edilməsi və qeydə alınması
Tələb olunan resursların alınması və əlçatanlığı üzrə tədbirlərin təsnifləşdirilməsi		Dövlət dəstəyi tədbirlərinin və onların icra mexanizminin həyata keçirilməsi, əldə edilən iqtisadi səmərənin qiymətləndirilməsi
Sahə üzrə gözlənilən sosial-iqtisadi səmərənin məbləğinin əsaslandırılması		
<p style="text-align: center;">Proqramın tətbiqindən gözlənilən nəticələr və klasterin inkişafını xarakterizə edən səmərəlilik göstəriciləri</p>		

Şəkil 2. Elektrotexnika sənayesində innovasiyayönlü klasterin yaradılması və inkişafı proqramının təklif edilən prinsiplərin strukturu

Həmin proqram əsasında müvafiq sahə klasterlərinin yaradılması “elm-istehsalat-təhsil” şəbəkələrinin birgə səmərəli fəaliyyətini təmin etməklə yanaşı yaranan problemlərin həllinə dair optimal qərarları qəbul etməyə, klaster iştirakçılarının potensial imkanlarından

və resurslarından düzgün istifadə etməklə yüksək sinerji effektinin əldə edilməsinə münbit şərait yaratmış olacaqdır.

7. Keyfiyyət menecmenti sisteminin inkişafının metodoloji aspektləri kontekstində məhsulun istehsalına cavabdeh olan daxili idarəetmə strukturunun və nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsi imkanları müəyyən edilmişdir [14, s.51-53].

Elektrotexnika sənayesi müəssisələrində KMS-in təşkili və idarə edilməsi prosesində mövcud olan nöqsanların aradan qaldırılması məqsədilə işdə tətbiqi zəruri hesab edilən normativ-texniki sənədlərin, həmçinin keyfiyyətin idarə edilməsi orqanlarının təsnifatı formalaşdırılmışdır (cədvəl).

Azərbaycanın elektrotexnika sənayesi müəssisələrində əsas fondların aşınma dərəcəsinin yüksək olması, eləcə də yeni texnologiyaların, dəzqahların və materialların istehsalata tətbiqi prosesinin zəif olması məhsulun keyfiyyəti üzərində fasiləsiz nəzarətin aparılmasını təkidlə tələb edir. Bu məqsədlə işdə keyfiyyətə nəzarət üzrə qəbul edilən qərarların əsas meyarları, onların elementlərinin təsnifatı sxem şəklində əks etdirilmiş, müəssisələrdə kontrollinq sisteminin yaradılmasının vacibliyi əsaslandırılmış, onun tətbiqindən gözlənilən nəticələr sistemləşdirilmişdir.

8. Elektrotexnika məhsullarının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə işçilərin əməyinin istehsalın son nəticəsinə və izafi xərclərin azaldılmasına hədəfləndirmək üçün sosial bağla-manın alətlərinin təsnifatı işlənmişdir [15, s.2696-2702].

Azərbaycanın elektrotexnika sənayesində son on ildə baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərini yüksək qiymətləndirərkən həmin sahənin innovativ inkişafına aşağıdakılar mənfi təsir göstərmişdir:

- “Beyin axını” prosesinin davam etməsi;
- Əmək haqqının orta respublika göstəricisindən aşağı olması və əməyin stimullaşdırılması istiqamətində qabaqcıl ölkələrin iş təcürbəsindən lazımınca istifadə edilməməsi;
- Bu sahədə çalışan insanlara inkişafı üçün münbit şəraitin olmaması;
- Ölkənin texniki və texnoloji cəhətdən geri qalması;

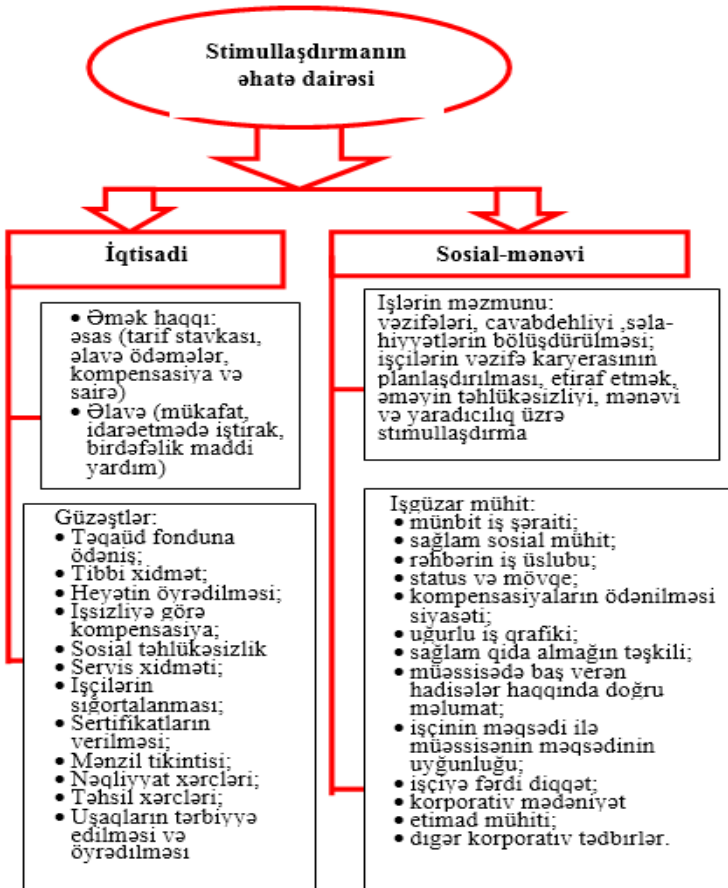
- Yüksək ixtisaslı kadrların olmaması;
- Ali və orta ixtisas təhsilinin müasir dövrün tələblərinə uyğun qurulmaması;
- Texniki və texnoloji innovasiyanın sahəyə tətbiq edilməməsi;
- İşçilərin əməyinin maddi və mənəvi stimullaşdırılması sistemində mövcud olan boşluqların yüksək işçi axıcılığına imkan yaratması;
- Əməyin ödənişinin forma və sistemlərinin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uzlaşdırılmaması;
- Yaradıcı təşəbbüsün zəif stimullaşdırılması;
- Əmək haqqı ilə əmək məhsuldarlığının səviyyəsi ilə zəif əlaqənin olması.

Cədvəl. Elektrotexnika sənayesində məhsulun keyfiyyətinə nəzarət edən orqanın fəaliyyətinin idarə edilməsi

Müəsisələr	Meyarlar	Fəaliyyətində tətbiqi zəruri olan NTS-lər	Keyfiyyətə nəzarət edən vəzifəli şəxs idarə (şöbə, qrup)
Mikro	-İşçilərin sayı 10 nəfərə qədər -illik gəlirləri 200 min manat	Texniki şərtlər, normalar, normativlər	Əsas nəzarət rəhbər işçi tərəfindən aparılır, özünə nəzarət prinsipinə üstünlük verilir.
Kiçik	-işçilərin sayı 11-50 nəfər -illik gəliri 200 min manatdan 3 mlyn manatadək	Texniki şərtlər, normalar, normativlər -Müəssisə standartı -Milli standart	Keyfiyyətə nəzarət üzrə səlahiyyətli mütəxəssis -menecer
Orta	İşçilərin sayı 51-250 nəfər -illik gəliri 3 milyon manatdan 40 mlyn manatadək	-Milli standart -Müəssisə standartı -Sahə standartı -QOST, API, AS, İSO seriyalı	Keyfiyyətə texniki nəzarət üzrə səlahiyyətli şöbə Sexlərdə istehsal prosesinin pillələri üzrə nəzarətçilər Müəssisənin digər şöbələri ilə sıx koordinasiya əlaqəsi
İri	İşçilərin sayı 251 nəfərdən yuxarı -illik gəliri 30 mlyn manatdan yuxarı	-Milli standart -Sahə standartı, -İSO, QOST, API, AS	Keyfiyyət üzrə direktor müavini; Keyfiyyətin idarə edilməsi, keyfiyyətin planlaşdırılması və keyfiyyətə texniki nəzarət şöbələri. İstehsal sahələrində işə-sınaq işləri, zay məhsulların təhlili, əlvan metalların tullantıları, məhsulun ixracı, anbarda hazır məhsullara nəzarət üzrə təcrübəli mütəxəssislər
Mənbə: Cədvəl beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla müəllifin təkliflərinə uyğun tərtib edilmişdir.			

İşçilərin əməyinin tədqiq edilən sənaye sahəsində zəif motivləşdirilməsinin başlıca səbəbləri – işçinin səriştəsizliyi və səriştəli işçinin əməyinin lazımınca motivasiya edilməməsidir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq tərəfimizdən tədqiq edilən sənaye sahəsinin işçiləri üçün stimullaşdırmanın (zəif motiv-ləşmənin) iqtisadi və sosial-mənəvi əhatə dairəsini özündə əks etdirən sosial bağlamanın alətlərinin təsnifatı işlənilmişdir (şəkil 3).

Şəkil 3. Elektrotexnika sənayesi müəssisələrində işçilərin əməyinin motivləşdirilməsi üçün müəllif tərəfindən təklif edilən sosial bağlamanın alətlərinin təsnifatı

Hesab edirik ki, təklif edilən sosial bağlamanın tədqiqat obyektinə seçilən sənaye müəssisələrində tətbiqi yuxarıda qeyd edilən nöqsanların aradan qaldırılmasına öz pozitiv təsirini göstərəcəkdir.

Dissertasiya işinin sonunda elektrotexnika sənayesində KMS-in təşkilati-iqtisadi mexanizminin təkmilləşdirilməsinə imkan verəcək digər əməli xarakterli tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

Tədqiqatın əsas məzmunu müəllifin çap edilmiş aşağıdakı elmi əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. Совершенствование инвестиционной деятельности в условиях рыночной экономики. Материалы республиканской научной конференции на тему «Технико-экономические проблемы высоких технологий в Азербайджане». Баку, АзТУ, 10-11 декабря 2013 года, с.186-189.

2. Müasir texnoparkların iqtisadiyyatın inkişafında rolu. "Gənclər və ETT" mövzusunda tələbə və gənc tədqiqatçıların respublika elmi-praktiki konfransının materialları. Bakı, AzTU, 2014, s. 418-420.

3. Yeni iqtisadi şəraitdə sənaye siyasəti və rəqabətin yüksəldilməsi yolları. Tələbə və gənc tədqiqatçıların "Gənclər və yeni texnologiyalar" mövzusunda respublika elmi-texniki konfransın materialları. Bakı, AzTU, 2015, s.393-395.

4. Məhsulun rəqabət qabiliyyəti və innovasiya fəaliyyəti. Ş.Ə. Səmədzadənin 80 illiyinə həsr olunmuş "Azərbaycanın qeyri-neft sektorunda innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi" mövzusunda respublika elmi konfransın materialları. Bakı, AzTU, 2016, s. 125-127.

5. Sənaye müəssisəsində istehsalın modernləşdirilməsi innovativ inkişafı əsası kimi Metallurgiya və metalşünaslığın problemləri mövzusunda 2-ci Beynəlxalq Elmi-Texniki Konfransın materialları. Bakı, AzTU, 28-30 noyabr 2017-ci il, s. 436-437.

6. Sənaye məhsulunun keyfiyyəti-rəqabət qabiliyyətinin əsası kimi "Təhsil-tədqiqat-istehsalat" mexanizminin qurulması mövzusunda respublika elmi-texniki konfransının materialları. Bakı, AzTU, 2018, s.153-155.

7. Azərbaycanın elektrotexnika sənayesində baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri //“Koordinasiya” elmi-praktiki jurnal, № 2. Bakı, AKU, 2018, s.132-141.

8. Elektrotexnika sənayesi məhsullarının keyfiyyətinin yüksəldilməsinin təşkilati-iqtisadi aspektləri. “Ölçmə və keyfiyyət: problemlər, perspektivlər” mövzusunda Beynəlxalq Elmi-Texniki Konfransın materialları. Bakı, AzTU, 2018, s.424-425.

9. Формирование и развитие электротехнической промышленности Азербайджана. Сборник статей по итогам Международной научно-практической конференции «Использование, современных инновационных технологий в разработке и реализации экономических реформ». Стерлитамак, 17 февраля 2918 г. АМИИ,с.10-15

10. Совершенствование организации системы менеджмента промышленности Азербайджана. International Scientific Journal «Theoretical & Applied Science», № 10, Philadelphiya, USA, 2018, p. 367-375.

11. Emal sənayesi müəssisələrində keyfiyyət menecmenti sisteminin işlənməsi və tətbiqinin metodoloji aspektləri AMEA-nın Xəbərləri İqtisadiyyat seriyası №6, Bakı, “Elm”, 2018. s.142-154.

12. Sənaye müəssisələrində keyfiyyət menecmenti sisteminin təşkilinin nəzəri əsasları. AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun Elmi əsərləri, № 4, Bakı, “Elm və bilik”, 2018, s.23-28.

13. Azərbaycanın elektrotexnika sənayesində innovasiya yönümlü sahə klasterinin yaradılması// Kooperasiya elmi-praktiki jurnalı, № 2, Bakı, AKU, 2019,s. 89-98.

14. Elektrotexnika sənayesi müəssisələrində keyfiyyət menecmenti sisteminin daxili təşkilati strukturunun formalaşdırılması. AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun Elmi əsərləri. № 3, Bakı, “Elm və bilik”, 2019, s.48-55.

15. Основные факторы, влияющие на качество продукции электромеханической промышленности в Азербайджане. Журнал «Экономические отношения». Москва, том 9, №4, 2019, с.2676-2704.

Dissertasiya işinin müdafiəsi “**21**” iyun 2021-ci il tarixində saat **16.00**-da Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED2.42 Birgə Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Atatürk prospekti 450, AZ 2000, Gəncə şəhəri, Azərbaycan,

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat **20 may** 2021-ci ildə zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 16.05.2021

Kağızın formatı:A5

Həcm: 40306

Tiraj: 100